

Historia e tradiziuns da Tujetsch

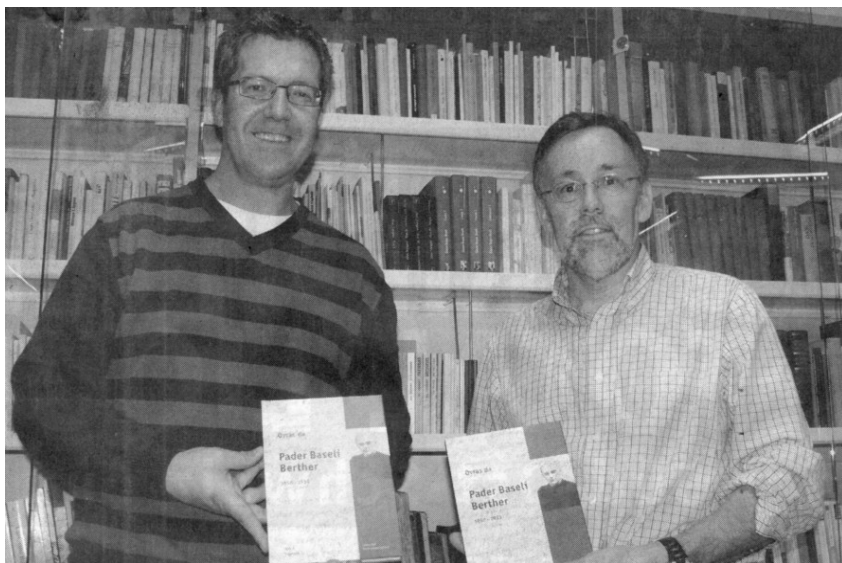
Il Forum cultural Tujetsch ha ediu in εμπrem tom cun ovras da pader Baseli Berther

(anr/hh) Il venderdis sera ha il Forum cultural Tujetsch saviu festivar il giubileum da diesch onns e cun occasiun da quel ha ei presentau igl εμπrem tom cun ovras da pader Baseli Berther. Il medem mument ei era la biblioteca privata da Vic Hendry, regalada alla vischnaunca e deponida el niev archiv cultural en casa da scola a Sedrun, vegnida presentada alla publicitad.

Avon exactamein diesch onns ei il Forum cultural Tujetsch vegnius fundaus cugl intent e la finamira da promover ils fatgs e beins culturals enteifer la vallada. Quei scopo han ils funcziunaris dil forum priu a pèz. El decuors digl εμπrem decenni han els sviluppu ina vasta activitad sin differents secturs. Ina dallas finamiras avisadas gia igl onn 1997 ei l'ediziun dad ovras da pader Baseli Berther (1858-1931) stada. Damai ch'il forum ha dau pli gronda prioritad alla restauraziun dalla ruina dil casti da Putnengia a Dieni, ei quella lavur vegnida spustada. Avon in onn ha la suprastanza allura decidiu d'edir in εμπrem tom e da presentar quel uonn cun occasiun dil giubileum da diesch onns. Ussa eis el cheu e quei en in'ediziun da 500 exemplars.

Dalla historia locala

Il pader benedictin Baseli Berther ha nudau la historia locala dalla Val Tujetsch ed era biaras tradiziuns da quella. Quellas notizias ein cumparidas da 1896 entochen 1924 en tschun cudischets. Sco quei ch'il redatur responsabel dil cudisch gest cumpariu, *Tarcisi Hendry*, relata, ein quels exauri dapi biars onns. Ils cudischets han surviu al forum sco basa per igl εμπrem tom. Cumpletaus vegn quei volumen da lavur cun plirs manuscrets aunc buca publicai sco era cun notizias dil pader, scolast, scribent, cronist, historiograf e conservader, rimnadas tier vischinas e vischins. Aschia descriva el la historia dalla val e dils uclauns sco per exempel il vitget da Selva avon tschien onns ni il barschament da Camischolas igl onn 1822. El descriva la lavur ed isonzas, mo era las anguoschas e miserias dil mintgadi dils habitonts. En sia lavur cumparan notizias dallas baselgias e capluttas, da disgrazias e tradiziuns localas sco per exempel il sistem da mesirar il latg cun stialas sin Cadruvi, il tagliar pustretsch ni il metter sin caschner. Il cudisch vegn cumpletaus da biaras fotografias veglias ord las ovras da pli baul da pader Baseli Berther ed era da maletgs ord la collecziun da *Bruno Berther* ch'ei staus responsabels per l'illustraziun. L'ovra ei ina impurtonta resumaziun dalla historia locala e cheutras da gronda valeta per la vischnaunca. «Quei cudisch ei nies regal sin nies giubileum», di il president dil forum *André Schmid*. L'auter onn quenta il Forum cultural Tujetsch d'edir in secund tom cun ovras da pader Baseli Berther. Quel duei cuntener fatgs historics surtut dalla vischnaunca da Muster, mo era d'ulteriurs loghens dalla Cadi.

Il president dil forum André Schmid (sen.) ed igl actuar Tarcisi Hendry selegran dil niev cudisch cun ovras da pader Baseli Berther

Luvrau da camifo

Dapi sia fundaziun avon diesch onns ei il Forum cultural Tujetsch s'engascha sin differents secturs dalla historia, dalla cultura e dil manteniment da beins culturals e da muntada per la vischnaunca. Il project principal ei la restauraziun dalla ruina dil casti da Putnengia, construida entuorn 1200. Dapi plirs onns occuoran las lavurs vid quella en stretga collaboraziun cun igl Uffeci per la tgira da monuments dil cantun Grischun. Sco quei che Andre Schmid di, vegnan las lavurs dalla restauraziun sco tala dils mirs terminadas l'auter onn. Silsuenter suondan aunc lavurs dil contuorn. «Igl avegnir lein nus nezegiar quei liug per arranschaments culturals da cant, musica ni era teater. Nus patertgein per exempel vid in teater cun la vestgadira ed ils costums dil temps ch'il casti era habitaus.» Il forum ha denton era susteniu la sanaziun da plirs baghetgs vegls, per aschia mantener quels per las generaziuns futuras. En quei connex setracta ei da tegias da mises, in fuorn da far paun, ina crusch veglia, in faner ni era in pistregn a Zarcuns. Medemamein s'engascha el ella promoziun da tetgs cun slondas. Dapi sis onns edescha il forum in calender cun fotografias veglias dalla Val Tujetsch. La siatavla ediziun pigl onn 2008 cumpeggia maletgs d'ina collecziun dad *Adalgot Berther*. 1999 ha il forum organisau ina fiasta commemorativa dalla invasiun dils Franzos cun la presentaziun dil cudisch «Il tuc dil zenn grond» da *Vic Hendry* e 2006 ei il sribent tuatschin che habitescha a Schaffusa vegnius honoraus per sia gronda lavur litterara. En collaboraziun cun la vischnaunca da Tujetsch eis ei ussa era reussiu al forum da scaffir in archiv cultural. En quella localitad denter la halla da gimnastica e la casa da scola a Sedrun sesanfla ussa era la biblioteca regalada da Vic Hendry alla vischnaunca da Tujetsch. Quella cumpeggia numerus cudischs romontschs e biars en lungatg tudestg. En tut setracta ei da rodund 70 meters cudischs, denter auter tuttas ovras da Vic Hendry. Igl avegnir vul il forum promover la cultura enteifer ed ordeiver la val cun organisar excursiuns.